خراسان روزنامه صبح ایران
دوشنبه ۱۸ اردیبهشت ۱۳۹۶ . ۱۱ شعبان ۱۴۳۸ . شماره ۱۹۵۲۹

نبض بازار

در این گزارش به بررسی بازار کتاب‌های دست دوم پرداخته‌ایم. همه دانش‌آموزان و دانشجویان کم‌وبیش با خرید کتاب‌های درسی و غیر درسی روبه‌رو هستند و برای خرید ارزانتر سراغ کتاب‌های دست دوم می‌روند. این گزارش را بخوانید.

به بهانه سی امین نمایشگاه بین المللی کتاب تهران

گذری در میان بازار کتاب دست دوم

روشنک غفاریان
h.habibi@khorasannews.com

مقدمه: بار دیگر درهای شهر آفتاب به روی اهالی کتاب باز شده است. از ناشران و نویسندگان و البته مسئولان گرفته تا جماعت درسخوان و خوره‌های خواندن، همه به سوی سی امین نمایشگاه کتاب تهران روانه شده‌اند. به باور بسیاری، این رویداد فرهنگی، بیش از آنکه فرصتی برای معرفی آثار جدید و تعامل دست اندرکاران این حوزه باشد، بازار فروش بزرگی شده است، برای انواع خاصی از کتاب. بماند که این بده بستان‌ها نیز، نه دردی از دل ناشران برداشته و نه گشایشی کرده است در وسع جیب خریداران. در این میان، برخی معتقدند که پشت بازار نیمه کساد کتاب، بازار دیگری است که گویا رونق بیشتری هم دارد...

در سال‌هایی نه چندان دور، زمانی که به مدرسه می‌رفتم، اول هر سال تحصیلی، مراسم «جلد کردنون» کتاب و دفتر تقریبا در هر خانه‌ای اجرا می‌شد. صاحب لوازم تحریری سر خیابان، کتاب‌های نورا از دوجا منگنه می‌زد و همراه با یک لوله جلد پلاستیکی تحویل می‌داد. یک لایه زرورق بی‌رنگ به تن هر کتاب کشیده و با چسب نواری محکم می‌شد، به آن امید که تا آخر سال تمیز و مرتب بماند. مورد داشتیم که بعضی آموزگاران، نمره‌ای هم برای این کار در نظر می‌گرفتند و دلیلش را این طور بر ایمان توضیح می‌دادند: «اگر کتاب هایتان سالم و نو باشد، آنها را به بچه‌های دیگری که بودجه خرید آن را ندارند، می‌دهیم تا آنان هم بتوانند مثل شما درس بخوانند». گرچه بیشتر کتاب‌های من یادیگر همکلاسی‌ها، تمیز و سالم بود، اما هیچ گاه به دست دانش‌آموز دیگری نرسید و سرانجام دور انداخته شد. البته این فرجام خوبی بود؛ خیلی از پسرها بعد از هر امتحان پایان سال، آنقدر با کتابشان فوتبال بازی می‌کردند که دیگر چیزی از آن نمی‌ماند. در این میان، مدارسی هم بودند که کتاب و دفتر دانش‌آموزان را برای تحویل به مامور ان سیار بازیافت جمع‌آوری می‌کردند، ولی عموما اقبال به استفاده از کتاب‌های مستعمل زیاد نبود. شاید تنها خیابان‌های نزدیک به دانشگاه‌ها یا کتابخانه‌های بزرگ هر شهر، پاتوق آنانی بود که پی این قبیل کتاب‌ها می‌گشتند. اما این روزها، خرید و فروش کتاب دست دوم به طور فزاینده‌ای گسترش یافته و در حال رشد است، کتاب‌های «خیلی نو» یا «استفاده شده»، از هر دسته و متناسب با هر سلیقه، که به شکل‌های گوناگون به فروش می‌رسند. حال، گرمی این بازار، ناشی از فشار اقتصادی باشد یا چرخشی در نگاه و فرهنگ جامعه، به نظر می‌رسد رویکرد مردم نسبت به آن بسی مثبت است. همین امر، بهانه‌ای به دست دخل و خرج‌دادتا همزمان با برپایی نمایشگاه کتاب، گشتی میان این بازار استوک بزنند و شاید خریدی هم بکنند.

از کتاب درسی تا کنکور دکترا

این طور که آمار کشفیات دخل و خرج نشان می‌دهد، بیلان خرید و فروش کتاب‌های آماده گی انواع آزمون، رکورد زده است، فرقی هم نمی‌کند که «کمک درسی» مدرسه باشد یا «بسته کنکور» کارشناسی ارشد و دکترا. نرخشان همیشه کمتر از قیمت روی جلد است، حتی اگر هرگز لای آنها باز نشده باشد. بسته به حال و روز ظاهری کتاب، سال انتشار و شاکلی ناشر آن، میزان تخفیف متغیر است؛ از ۳۰ تا ۵۰ درصد. در میان انبوهی از برندهای چاپ و نشر، بعضی ناشرهای نام‌آشنا، متقاضیان زیادی در این بازار دارند و طبعا فروشنده هم بر سر قیمت، چندان با مشتری راه نمی‌آید، مثلا کتاب‌های کمک آموزشی «خیلی سبز» و «گاج»، یا بسته‌های کارشناسی ارشد «مدرسان شریف»، «پارسه» و «ماهان». در برخی موارد ممکن است نرخ تخفیف تا ۷۰ درصد هم برسد، البته این بدان معنی نیست که کتاب‌ها خیلی قدیمی یا مستعمل هستند. گاهی فروشنده فضای کافی یا شاید حوصله برای نگهداری آنها ندارد، پس با یک نرخ ویژه سعی می‌کند زودتر تکلیف کتاب‌ها را روشن کند. همچنین، در نظر گرفتن «اشانتیون» می‌تواند در ترغیب مشتری برای خرید «یکجا» موثر باشد. مثلا «پانزده جلد کتاب کنکور ارشد» که جمع قیمت روی جلدشان ۴۰۰ هزار تومان بوده، به صورت یکجا، ۱۷۰ هزار تومان فی خورده است و «جزوه‌ها و نمونه آزمون‌ها» به عنوان اشانتیون داده می‌شود. از آزمون و کنکور که بگذریم، گردش کتاب‌های درسی استوک، جایگاه محکمی را در بازار از آن خود کرده است. برخلاف دوران تحصیل دخل و خرج، بده‌بستان کتب درسی دبیرستان بسیار رایج است. اگر هر سال، شورای عالی آموزش و پرورش طرحی نو برای تدوین مطالب درسی در نیندازد، شاید هر کتاب سال‌ها نیاز محصلان را برآورده سازد. معمولا تاریخ انتشار آنها به دو یا سه سال قبل برمی‌گردد و تا نصف قیمت نیز به فروش می‌روند. ناگفته نماند، عده‌ای هم کتب درسی خود را به رایگان در اختیار دیگران می‌گذارند. همچنین، کتاب‌های مرجع دانشگاهی در رشته‌ها و مقاطع مختلف خواهان زیادی دارد. در این میان، دانشجویان «پیام نور» بخش ویژه‌ای از بازار را به خود اختصاص داده‌اند، به طوری که کسب و کار گروهی از فروشندگان این حوزه، صرفا به کتب دست دوم همین دانشگاه محدود می‌شود. خانم رجب‌زاده که دانشجوی سال دوم کارشناسی در پیام نور است علت این امر را مربوط به سیستم آموزشی می‌داند: «...تمام سوالات امتحان پیام نور بر اساس همین کتاب‌ها طراحی می‌شوند و ما مجبوریم که آنها را تهیه کنیم، وگرنه نمی‌توان درس را پاس کرد. اما در سایر دانشگاه‌ها، استادان جزوه می‌دهند و از همان تدریس خودشان سوال می‌آید. گاهی یک ترم می‌گذرد، ولی دانشجو حتی یک کتاب هم نمی‌خرد...» با این احتساب، بسیاری از دانشجویان تلاش می‌کنند با خرید کتاب‌های استوک، از هزینه‌های جانبی تحصیل در پیام نور تا حدی بکاهند. این صرفه جویی فقط به کتب درسی محدود نمی‌شود؛ مانند انواع کتاب‌های مرجع برای آزمون‌های فنی و حرفه‌ای، آیین نامه رانندگی، لغت نامه‌ها، کتاب‌های آشپزی و حتی ژورنال‌های به روز خیاطی و بافتنی که همگی با نرخی بسیار کمتر از قیمت روی جلدشان به فروش می‌رسند.

از کتب کمیاب تا عتیقه‌های نایاب

با این همه، بخش بزرگی از این بازار در انحصار آثار ادبی قدیمی است که عمده آنها دیگر تجدید چاپ نشده‌اند. «بهای» این کتاب‌ها عموما به ریال یا گاهی به «قران» است و رقمش آنقدر پایین، که وقتی آن را می‌بینی ناخودآگاه لبخندی هم به دنبالش می‌آید. در وهله اول، شاید به نظر برسد بازار فروش این قبیل کتاب‌ها بی‌در و پیکر است و فروشنده‌ها تا جایی که جا داشته باشد، نرخ‌ها را بالا می‌پرانند. چرا که چاپ جدیدی در کار نیست تا به نسبت آن بتوان رقمی را تعیین کرد. پس هر چه خریدار خواهان‌تر، قیمت هم بیشتر. اما واقعیت امر، چیز دیگری است. آقای عسگری یک کتابخانه شخصی در آلمان دارد و از زمره کتابخوانان حرفه‌ای به شمار می‌آید. به گفته او، در بسیاری موارد، از روی کتاب‌های قدیمی کپی رنگی می‌گیرند و صحافی می‌کنند که به عقیده وی روش خوب و کم‌هزینه‌ای برای تکثیر این آثار است. قدر مسلم اینکه در مقایسه با چاپ اصلی ارزانتر هم هستند. گاهی اوقات مجموعه‌ای از آثار یک ناشر خاص کمیاب‌اند که طبیعتا روی قیمت کتاب اثر افزایشی دارد؛ مثل انتشارات «فرانکلین» که به «کله اسبی» هم معروف است. در این میان، برخی نسخ خطی یا سنگ چاپ نیز در گوشه و کنار این بازار یافت می‌شود. این قبیل آثار بیشتر از آنکه کتاب به شمار بیایند، عتیقه‌اند و بر همین اساس نرخشان هم نجومی است. برای نمونه دو جلد کتاب به زبان روسی که به ادعای فروشنده، چاپ سال ۱۸۸۲ میلادی است و «واقعا موزه‌ای»! به قیمت دو میلیون تومان فروخته می‌شود. البته گاهی فروشنده نرخ مقطوعی نمی‌دهد و کتاب‌ها به بالاترین قیمت پیشنهادی به فروش می‌رسند. نکته آن است که در این بخش از بازار، یا خریدار، خود باید از کار کتب قدیمی سر درآورد، یا از کارشناسان این حوزه مشورت بگیرد، وگرنه به جای یک اثر ادبی کهن، کلاهی بس گشاد عاید خریدار می‌شود.

پاتوق‌های حقیقی و مجازی کتاب

هر شهری برای خودش جاهایی دارد که می‌توان لای انبوهی از انواع کتاب لو لید و هر آنچه را که در پی‌اش هستی، به راحتی یافت. مثل خیابان انقلاب تهران. اینجا، در مشهد، همه جور کتاب را در یک مکان خاص نمی‌توان پیدا کرد. از انتشارات جهاد دانشگاهی تا بازار چه گلستان و چندین کتابفروشی بنام در چهار راه دکترا، هر کدام سهم خودشان را در این بازار دارند. اما وقتی صحبت از کتاب دست دوم می‌شود، اولین جایی که در ذهن همگان نقش می‌بندد، پاساژ «مهتاب» است. پاتوقی قدیمی که عمدتا در حوزه کتب درسی فعالیت می‌کند و در آن مغازه‌های خرید و فروش کتاب استوک زیادی دیده می‌شود. برخی از آنها جزو پیشگامان این عرصه بوده‌اند و گستره کارشان روز به روز وسعت می‌گیرد. در طبقه منهای یک پاساژ، یک مغازه است که صاحب خوشرویی دارد و البته حوصله برای سوال و جواب کردن. به نظرش، اوضاع بازار کتاب اصلا خوب نیست و این طرح‌های «چپ و راستی» که برای تشویق مردم می‌گذارند، چندان موثر نمی‌افتد. او کنایه‌ای هم به جریان بن کتاب نمایشگاه می‌زند: بنی که یکبار در سال داده می‌شود به درد نمی‌خورد، یک بن ۱۰۰ هزار تومانی می‌رود بازار سیاه و ۷۰ یا حتی ۶۰ هزار تومان فروخته می‌شود...» به عقیده او، بن کتاب باید در طول سال و در چند نوبت به قشر علمی جامعه داده شود تا هم برای آنان به صرفه باشد و هم برای فروشندگان. در این اثنا، آقای جوانی یک لغت‌نامه انگلیسی روی پیشخوان می‌گذارد و قیمتش را می‌پرسد. وقتی رقم را می‌شنود با اخم می‌گوید: «فقط ۷ [هزار] تومان از نوآن کمتر می‌دهید. من که می‌دانم شما نصف قیمت نوهم از صاحبش نخریده‌اید...» وپس از کمی چانه زدن کتاب را می‌خرد. به دنبالش روانه می‌شوم و او را به حرف می‌گیرم. می‌گوید خودش قبلا چند سری کتاب تمیز و نو را به این مغازه‌ها فروخته است ولی اصلا راضی نبوده. به نظرش آنها «خیلی بی‌انصاف» اند و گاهی به یک سوم قیمت روی جلد هم کتاب را برنمی‌دارند. او معتقد است اگر کسی وقت و جای کافی داشته باشد، بهتر است با آگهی دادن در فضای مجازی کتاب‌هایش را بفروشد. یک جستجوی ساده در اینترنت، ده‌ها سایت و وبلاگ را برای فروش انواع کتاب و جزوه و وسایل آموزشی جلوی چشم آدم ردیف می‌کند. هر کدام شکل و شمایل خودشان را دارند و البته قوانین مخصوص به خود. عضویت در برخی سایت‌ها که به طور تخصصی در حوزه کتاب فعالند، کاملا الزامی است. بعضی‌شان برای آگهی از فروشنده پول می‌گیرند که رقمش به قیمت کتاب‌ها بستگی دارد. مثلا در سایت «یوز بوک»، هزینه آگهی برای فروش کتاب تا سقف ۵ هزار تومان، ۱۹۰ تومان و برای فروش بیش از ۵۰۰ هزار تومان، ۱۰ هزار تومان است. البته اگر فروشنده پشیمان شد، این مبلغ به او بازپرداخت می‌شود. سایت‌های دیگری هم هستند که برای خرید و فروش همه چیز آگهی می‌پذیرند و نیازی به عضویت در آنها یا پرداخت هزینه نیست. همچنین، امکان تعویض کتاب با هر آنچه که مورد نیاز فروشنده است، وجود دارد. در میان این تبادلات کالا به کالا، موارد جالبی هم دیده می‌شود. مثلا آگهی مربوط به مجموعه کتاب‌های داستانی «تن تن و میلو» که به گفته فروشنده ۸۰ هزار تومان قیمت دارد و او می‌خواهد با «پلی استیشن ۱، بدون دسته» معاوضه کند، یا ده‌ها جلد کتاب کمک درسی از چند ناشر معروف که تمام جزوه‌ها و آزمون‌ها اشانتیون هستند و فروشنده همه را با «جوجه کوتوله از هر رنگی به جز فیشر» و یا «جوجه لوتینو» عوض می‌کند. او تاکید کرده است که با چیز دیگری معاوضه ندارد «*فقط*جوجه».

در عین حال، هستند کسانی که ایده‌های خوبی به نفع جیب خریدار در چنته دارند. مثل «اجاره کتاب‌های درسی به دانش‌آموزان آن هم با تحویل کتاب در منزل». البته هر چه تلاش کردم با صاحب این طرح تماس بگیرم و درباره شرایط آن صحبت کنم، توفیقی حاصل نشد. ولی در عوض، فروشنده‌ای را یافتم که به مناسبت ماه شعبان، کتاب‌های کودک را با ۴۰ درصد تخفیف می‌فروخت، با تحویل رایگان در مشهد. قیمت‌های روی جلد عموما ۲۵۰۰ تومان بود که با تخفیف ۱۵۰۰ تومان در می‌آمد.

تجربیات گذشته

سوالات وایده های خود را برای ما ارسال کنید

۲۰۰۰۹۹ | ۰۹۰۳۳۳۳۷۰۱۰

برای همه مقاطع تحصیلی

خانمی میانسال با یک ساک خرید چرخدار وارد کتابفروشی شد. سه دسته کتاب روی پیشخوان را پر کرد و صاحب مغازه با ماشین حساب مشغول شد. پرسیدم: «همه این کتاب‌ها را برای خودتان می‌خواهید؟» خانم، چادرش را مرتب کرد و با لبخندی پاسخ داد: «من سه تا بچه دارم که هر کدام در یک مقطع تحصیلی درس می‌خوانند؛ دبستان، دبیرستان و دانشگاه. طبیعی است که هر سال باید تعداد زیادی کتاب برایشان بخرم. وقتی از اینجا [کتاب] دست دوم می‌گیرم، نصف قیمت تا یک سوم کمتر در می‌آید».

کتاب‌های غیب شده

آقای سلامی مردی نسبتا مسن با ظاهری موقر و آراسته است. سر حرف را باز می‌کنم و معلوم می‌شود که ایشان مدرس زبان عربی در دبیرستان و دانشگاه است. با کمی پر رویی علت خوشحالی اش را جویا می‌شوم و او هم با حوصله این طور توضیح می‌دهد: «خیلی وقت است به دنبال یک کتاب دستور زبان می‌گشتم که زمان تحصیل خودم در بازار بود ولی پس از مدتی غیب شد. چون می‌دیدم بیشتر شاگردانم مشکل دارند، دنبال کتاب می‌گشتم تا از رویش کپی بگیرم و به همه شان بدهم. خوشبختانه اینجا، [کتاب را] پیدا کردم».

به نام «بازیافتی» به کام مغازه دار
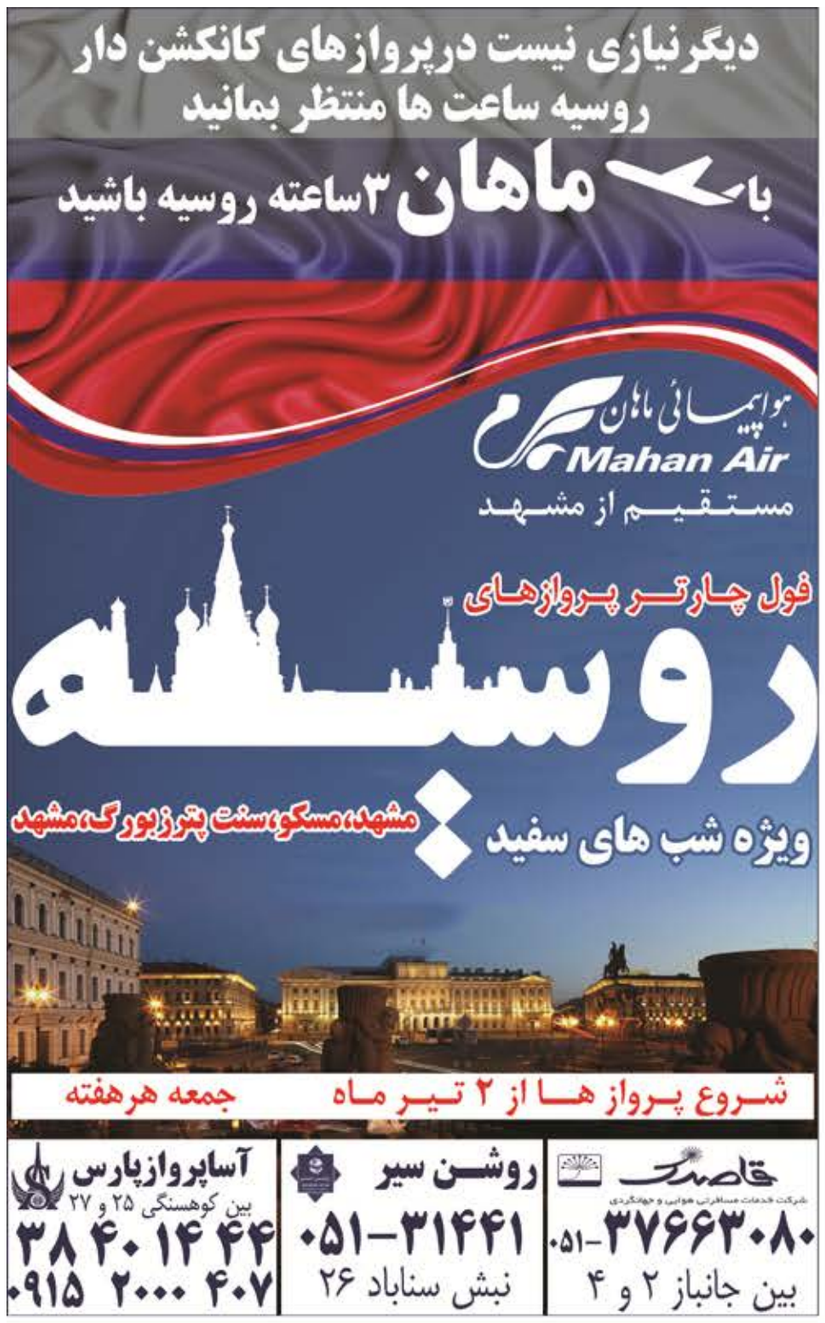
دو پسر نوجوان جلوی بازار چه کتاب گلستان دارند با هم بحث می‌کنند. گویا ده‌ها جلد کتاب درسی و کمک آزمون را که به گفته خودشان «نو نو» بوده برای فروش به چند جا برده‌اند. اما، صاحب مغازه گفته که کتاب‌ها را نه به واحد «جلد»، که بر مبنای «کیلو»! می‌خرد. یکی از آنها که خیلی دلخور است می‌گوید: «جا نداریم که این‌ها را نگه داریم وگرنه هر کدامشان تا ۱۵ هزار تومان فروش می‌رود. آن وقت این آقا می‌خواهد سی جلد کتاب را کلا به ۳۵-۳۰ هزار تومان بردارد. بهانه اش این است که این‌ها خریدار ندارند و آخرش باید به بازیافت داده شوند». او حرف‌های مغازه‌دار را «دروغ» می‌داند و معتقد است که این فقط راهی برای کسب سود بیشتر آن هاست نه چیز دیگر.